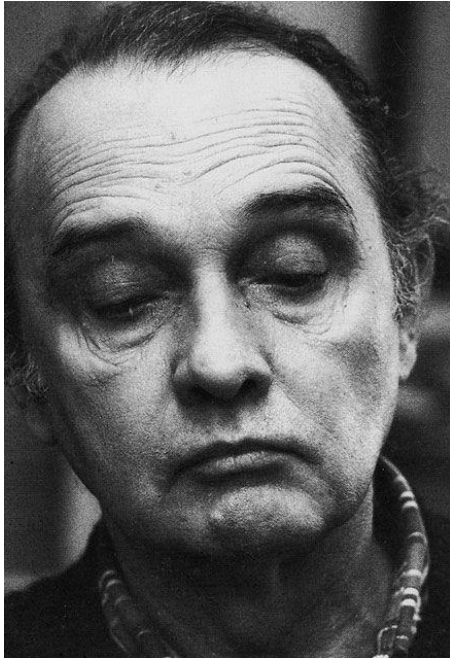

Ilja a Albín

pravda.sk | 7.1.2016 | Rubrika: Žurnál - Esej | Strana: 0 | autor: Lubomír Feldek, spisovateľ, básnik, dramatik | Téma: BIBIANA

Koniec päťdesiatych rokov poznačil krátky, a predsa produktívny odmäk. Využila ho totiž na svoj bleskový nástup nová generačná vlna, ktorá dala slovenskému umeniu veľké osobnosti druhej polovice 20. storočia. Medzi najväčšie patrili hudobný skladateľ Ilja Zeljenka (21. december 1932 - 13. júl 2007) a Albín Brunovský (25. december 1935 - 20. január 1997).

Keď som prišiel v roku 1954 študovať do Bratislavy, určujúcim faktorom pre to obdobie bolo, že to bolo obdobie už

po Stalinovej a Gottwaldovej smrti (zomreli v roku 1953). V Štefánke (kde som vtedy presedel celé dni, lebo som to tam mal z Gunduličovej ulice, kde som býval na priváte, oveľa bližšie ako na Kalinčiakovu ulicu, kde bola Vysoká škola pedagogická), bolo už cítiť akýsi závan nádeje na lepšie časy, hoci ten závan sa nezaobišiel bez čierneho humoru. "Do nášho súdnicstva sa vrátila humanita" žartoval tam vtedy novinár pán Zeljenka. "Novomeského by pred Stalinovou smrťou ešte obesili, a teraz dostal za nič iba desať rokov." Ten novinár Ľudovít Zeljenka tam sedával s Jánom Smrekom, s Emilom B. Lukáčom, Emom Bohúňom a ďalšími outsidermi päťdesiatych rokov - a keďže sa mi podarilo stať sa benjamínom tej vzácnnej spoločnosti, zvykli si tí klasici obracať sa so svojimi aforizmami aj na mňa, a tak ma raz pán Zeljenka zoznámil aj so svojím synom Iljom. Klamal by som, keby som tvrdil, že sme sa hneď skamarátili - Ilja bol o štyri roky starší, už zrelý muž (študoval v tom čase kompozíciu u Jána Cikkeru), prečo by si všimol nejakého prvoročičaka? Zato ja som si ho dobre zapamätal - a už o pár rokov som bol hrdý na to, že ho poznám. O pár rokov bol Ilja totiž už na čele pohybu, ktorý prelamoval cenzúru v hudbe - rozruch vyvolalo jeho 2. klavírne kvinteto (1958). V tom istom roku 1958 som využil príležitosť zaradiť sa medzi hrobárov socialistického realizmu už aj ja. Bol som už počas štúdia redaktorom Mladých liet. **Umenie pre deti**, to bol - najmä v totalitných časoch - na

Slovensku vždy jeden z najbezpečnejších ostrovov slobody. Nečudo teda, že sa mi okolo redakcie leporel - najbezvýznamnejšej redakcie Mladých liet - podarilo v roku 1957 zoskupiť najvýznamnejšiu skupinu mladých básnikov a výtvarníkov. Leporelom debutoval napríklad Ján Stacho (Čokoládová rozprávka) a takisto ja (Hra pre tvoje modré oči) - a postaral som sa aj, aby ich ilustrovali takisto debutujúci ilustrátori - vtedy ešte študenti VŠVU - Albín Brunovský či Miroslav Cipár.

Koncom päťdesiatych rokov totiž, najmä po tom, čo v roku 1956 Nikita Sergejevič Chruščov vyhlásil boj Stalinovmu kultu osobnosti, sa aj ten horespomenutý čiernohumorný závan nádeje na lepšie časy zmenil na skutočný odmäk (po rusky "ottepel", tak to obdobie nazval Ilja Erenburg). Po odmäku zas prituhlo a bolo treba odmäk privolať zas a znova, pretože aj pokus o prituhnutie zopakovala vládnuca moc viac ráz - a takto sa to striedalo až do Novembra 1989. No predsa len ten prvý, hoci krátky, odmäk z konca päťdesiatych rokov bol najdôležitejší. Využila ho totiž na svoj bleskový nástup nová generačná vlna, ktorá - ako je to zrejmé z odstupu času - dala slovenskému umeniu veľké osobnosti druhej polovice dvadsiateho storočia. Osobnosti, ktoré boli úspešné nielen doma, ale prerazili aj za železnú oponu.

Medzi najväčšie patrili hudobný skladateľ Ilja Zeljenka a výtvarník Albín Brunovský.

Iljova hrdá pokora

Ilja Zeljenka bol umelec rebelant, priekopník dodekafónie a elektroakustickej hudby, a tak sa musel boriť s cenzúrou práve tak v päťdesiatych ako v sedemdesiatych rokoch. V päťdesiatych narážali na odpor jeho diela a v sedemdesiatych bol dokonca odstavený s dielami aj skladateľ.

V šesťdesiatych rokoch sa totiž stal predsedom skladateľskej sekcie Zväzu slovenských skladateľov (1968-1969), protestoval proti "bratskej internacionálnej pomoci" v auguste 1968 - a prišiel tak nielen o predsednícku funkciu a členstvo v ZSS, ale aj o možnosť verejne sa realizovať ako umelec. Ďalšie obdobie prežil v disidentskej samote - no aj vtedy zostal svoj a neskôr to označoval za roky svojho umeleckého šťastia, keď vznikla napríklad aj jeho vynikajúca Elégia pre sláčiky. "Ocitol som sa v paradoxnom stave, keď som si svoj azyl dokonca pochvaľoval. Áno, bolo to tak. Utiahol som sa do súkromia, v ktorom som žil sám so sebou a s hudbou. Bolo to, akoby som si položil svoj život na stôl a nezaujato sa mu prizrel. A odrazu sa samo vyjavilo to, čo bolo dôležité," povedal vo svojom poslednom interview, ktoré s ním urobila novinárka Tina Čorná. Svoj zostal, aj keď sa preňho obdobie nemilosti v roku 1977 skončilo. Neposypal si hlavu popolom, naopak, až do konca

normalizácie bol jej - niekedy metaforickým (ako v baletе Hrdina z roku 1978), no neraz aj priamočiarym kritikom.

Boha vymysleli ľudia, čo nemali sluch.

Ilja Zeljenka totiž brilantne vládol aj slovom, sršal skeptickým vtipom, a čitateľským pôžitkom boli práve tak jeho básne ako úvahy, ktoré publikoval aj knižne, boli to Moje utópie o sebe, hudbe a ostatnom (1986). Čo sa týka jeho verbálneho prejavu, za klenoty môžeme pokladať aj výroky, z ktorých ne jeden zaznamenala spisovateľka Veronika Šikulová, a takisto jeho rozhovory. Je jedna myšlienka z iného rozhovoru Tiny Čornej s Iljom, na ktorú stále myslím, keď píšem tieto riadky:

"Boha vymysleli ľudia, čo nemali sluch."

V tejto myšlienke je Ilja celý. Jeho vážnosť i vtip. Jeho vzbuра i pokora pred Bohom, ktorým bola preňho hudba.

Albínova záhrada

Albín Brunovský sa narodil v Zohore - a rodné Záhorie sa vpísalo aj do jeho diela. Najmä detstvo a záhrada jeho otca, vraj najkrajšia na Záhorí. Tú záhradu (aj s otcom) nájdeme aj na Albínových grafikách. A otca uprostred záhrady si môžeme pozrieť aj na filmovom dokumente, ktorý sa zas a znova premieta na Albínovmu životu a dielu venovanej výstave v **bratislavskej**

Bibiane. Pekne sa o tej záhrade a svojom otcovi vyjadril Albín aj slovami:

"Chodíme spolu s otcom pod stromami obsypanými ovocím, prekračujeme záhony zeleniny. Otec v nedeľu nerobí. Mlčky sa nám chváli tým, čo urobil. Myslením som dedičan. Preto chcem venovať na obraze všetkému náležitú pozornosť a úctu. Ako keď je záhrada obrobená od plota po plot."

A dodržal to! Všimnite si ktorúkoľvek z Albínových grafik - naozaj, každá z nich je ako "záhrada obrobená od plota po plot".

Vôbec nie je paradox, že tento v rodnom kraji zakorenený magický realista si vytvoril výtvarnú reč zrozumiteľnú všade na svete a stal sa jedným z najznámejších slovenských umelcov. Stačí vymenovať len niektoré z množstva medzinárodných cien, ktoré získal - Herderova cena (Viedeň, 1969), Grand Prix na Bienále grafiky (Krakov, 1980), Cena da Forni (Benátky, 1992) -

alebo len niekoľko z desiatok svetových metropol, v ktorých vystavoval - Paríž (1967), Ženeva (1968), Solingen (1969), Rím (1981), Tokio (1983), Boston (1983), Benátky (1992). Prednášal na univerzitách vo Washingtone, v San Franciscu, Clevelande či Chicagu. A jeho diela sú v zbierkach najvýznamnejších galérií (nechýba medzi nimi Metropolitan Museum of Art v New Yorku, washingtonská National Gallery of Art alebo Musée d'art moderne v Paríži).

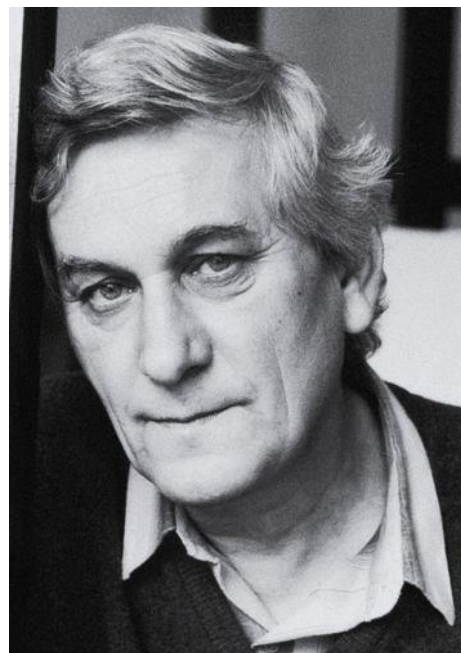
Jeho najobľúbenejším žánrom bola čiernobiela grafika. Nečudo, veď od Leonardových čias bolo len málo umelcov, ktorí tak dokonale zvládli sfumato, čiže umenie prechodu, vrátane prechodu medzi čiernou a bielou. Šťastie mali študenti VŠVU, ktorí ho zažili ako profesora - vo svojom grafickom ateliéri im odovzdal nielen kus svojho majstrovstva, ale hlavne ich naučil strážiť si tvorivú slobodu.

No neuzatváral sa iba do grafiky - vytvoril napríklad aj niekoľko cyklov monumentálnych malieb na orechovom dreve. (Sedem z nich zdobí interiér slovenského parlamentu.) A celoživotne sa venoval aj knižnej ilustrácii, kde takisto patril k domácej i k svetovo uznávanej špičke. Nie náhodou bol spoluzakladateľom **Bienále ilustrácie** Bratislava (**BIB**).

Nemôžem nepripomenúť, že ilustroval aj moju Modrú knihu rozprávok (1974) a Zelenú knihu rozprávok (1983). Keď som neskôr uvažoval, akú farbu dám do názvu tretej, Albín, mág čiernobieleho umenia, mi našepkával: "Ľubo, veď aj čierna a biela sú farby."

Jeho smrť zdanlivo prekazila tento zámer. No náš rozhovor na farebnú tému si zapamätal Albínov syn Daniel a jedného dňa mi navrhol, aby som si vybral spomedzi Albínových čiernobielych grafik pre dospelých tie, ku ktorým by som vedel napísať rozprávky - a on tú knihu potom vydá. Nebolo ťažké vybrať. Aj Albínove čiernobiele grafiky pre dospelých sú plné rozprávkových motívov. Tak vznikla Čiernobiela kniha rozprávok (2011), ktorú ilustroval Albín, hoci tu už nie je - a ktorou som ho zase ja bol pozdraviť na druhom svete, hoci som zatiaľ ešte stále na tomto.

Lovely Day.

Tak ako boli Ilja a Albín moji priatelia, boli priatelia i navzájom.

Naše spoločné priateľstvo sa pekne skĺbilo v roku 1985, na oslave Albínovej päťdesiatky. Napísal som k nej Albínovi báseň *Lovely Day*. Nazval som ju tak, ako on nazval svoj slávny obraz (je na ňom člň, na ktorom akýsi prievozník odváža kamsi dievča "oblečené iba do úžasu" a na brehu sa s nimi lúči množstvo postáv, medzi nimi aj moja žena, a kto bude dobre hľadať, nájde možno aj Ilju.) Na oslave, kde som Albínovi báseň odovzdával, zaznela zhudobnená. Kto ju tam z voleja zhudobnil? Ilja Zeljenka.

Ukončím teda túto spomienkovú úvahu citátom zo záveru svojej básne, kde uvažujem, kto je ten prievozník a kto je to ním odvážané dievča. Usúdil som vtedy, že to vyzerá "na anglický odchod krásy".

Dielo Albína Brunovského *Pekný deň* na úvodnej strane knihy Ľubomíra Feldeka *Čiernobiela kniha rozprávok*. Ale mylil som sa. Napriek tomu, že prievozník Čas vesluje neúprosne, Krása, ktorú vytvorili takí umelci ako Ilja Zeljenka a Albín Brunovský, tu zostáva navždy.

No povedz, Albín! Ten chlap s loďkou!

Kde sa tu vzal tak zrazu?

Ten, ktorý sedí chrptom pri tom vesle
a ktorý spomedzi nás odváža to dievča
oblečené iba do úžasu

a kamsi do zelene ešte zelenšej ho vezie.?!"

Hovorí Albín: "Sám neviem. Možno som to ja.

Alebo ty. A možno sme to obaja.

Nepozval som ho a nepoznám ho asi."

"A čo to značí?

Vyzerá to na anglický odchod krásy!

Tá HOLKA, tá má ČARU!

Komu je to cez rozpočet škrt?"

"Tá HOLKA je náš nový život zelený."

"Tá HOLKA môže byť aj naša modrá smrť."

Ľubomír Feldek (1936)

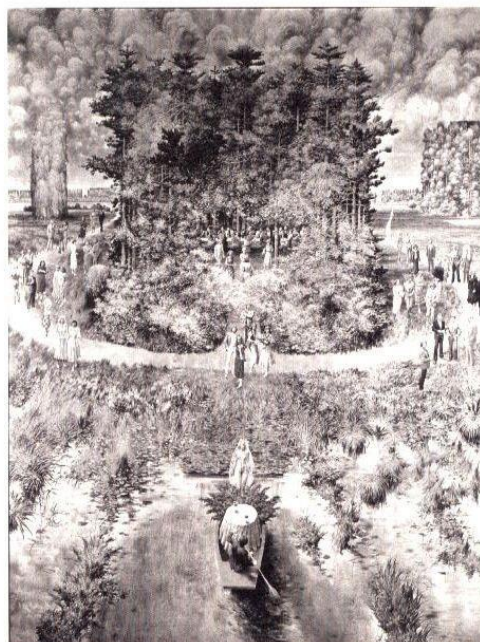
V roku 1959 ukončil štúdium slovenského jazyka a literatúry na Vysokéj škole pedagogickej v Bratislave. Do roku 1973 bol v slobodnom povolání a do polovice 80. rokov redaktorom vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ. Je z generácie básnikov Trnavskej skupiny alebo konkretistov. V roku 1989 podpísal výzvu *Několik vět* a stal sa zakladajúcim členom VPN. Vydal množstvo básnických zbierok, próz, esejí, rozprávok a divadelných hier. Prekladá poéziu a drámu (Shakespeare, Jesenin, Lautréamont, Jeffers, Blok, Sofokles, Thákur, Antonyč, Erben, Kollár, Majakovskij, Goethe, Heine, Apollinaire, Puškin, Morgenstern, Rimbaud, Jevtušenko, Nezval, Stefanov, Tuwim).

ROZPRÁVKA O PEKNOM DNI

Rozhodol som sa, že nebudem otáľať, sadol som si hneď v ten istý večer a začal som si cez tú lupu, čo mi Albín poslal po daždovom oblaku, znova a dôkladne prezerat jeho obrázky.

Veľmi pozorne som si poprezeral aj ten, ktorému dal Albín meno *Pekný deň*.

Kedže ten pekný deň nebol asi pracovný, prišli všetci v civile.